

Mara Kralj:

Nekaj o lutkah in lutkovnem gledališču

Nedavno sem sedela med našimi malčki pri utkovni predstavi »Žogica Marogica«.

Kako so bili ljubki! Koliko nestrpnosti so kazali z nenehnim presedanjem sem in tja, in ko se je pričelo sem se jim morala umakniti, da bi bolje videli. Nepremično so gledali v rdeči zastor in kar poskočili, ko je udaril gong. Potem pa so od samega navdušenja vstajali s sedežev, da bi natanko vse videli in slišali. In ko sta jih dedek in babica prosila, naj pihajo z njima vred, da bi pregnali strašne zmaje in tako osvobodili Žogico Marogico, je po dvorani kar zašumelo. Kakor da je vstala prava pravcata burja in zapihala tja proti odru. In ko se je rdeči zastor naposled zagrnil in so tudi lutke odšle počivat, so se naši malčki še dolgo pogovarjali, polni navdušenja in bogatih vtisov. Po vseh vogalih sem jih slišala prepevati o nesrečni Žogici Marogici.

Kaj je mogoče, boste vprašale, da vzbudi preprosta lutka, ki ima lesono telo, svinčene noge in lase iz volne, tolikšno navdušenje? O, je. Kajti tem preprostim lutkam je umetnik vdihnil življenje, in da je temu res tako, so zgovorna priča naši mali gledalci, ki kar prekipevajo od navdušenja. Ti so umetnikovi najobjektivnejši kritiki in tudi najzvestejši pristaši. Seveda pa je najbolj važen pri lutkovni umetnosti izbor igrice. Zelo malo je namreč književnikov, ki umejo pisati za lutke in otroke. Najlepše in najučinkovitejše so brez dvoma pravljice in narodne pripovedke ali pa na poseben način obravnavano vsakdanje življenje, kar pa seveda ni lahko. Lutkar mora znati upostaviti najživahnejši kontakt in sodelovanje z malim občinstvom.

Lutka ne prikazuje resničnega človeškega telesa in njegovih gibov, odmika se zavestno od proporcij človeških udov. Ni nekaj individualnega, temveč je tip. Njeno težišče je v njenih s svinčnem obteženih nogah, ni torej niti naravno. To določa način njenega gibanja, in ravno ta togost, ki jo stalno spremlja, ji daje stil. Kakor telo, tako je tudi izraz njenega obraza tipičen, ni duševno razgiban, temveč pomeni povprečni značaj vloge. Temu se morata prilagoditi vsebina in oblika, iz tega izhaja nujnost marionetnega gledališča. Lutke so brezčutne, lahko same delajo.

Kako silno zanimiva je zgodovina lutkarstva, nam povedo kratki izrezi iz nje, kolikor so se pač ohranili dokumenti. Nastanek viseče lutke, ki se je razvila iz raznih mehanizmov nadnaravne velikosti, sega mnoga stoletja nazaj. Ohranjeni zapiski iz njene prve domovine Grčije povedo, da je nekdo iz Sirakuze zabaval goste z lutkami, in uspeh nekaterim ni bil všeč, češ da lutkovna igra ljudem bolj ugaja kot Evripidove drame. V začetku 10. stoletja nastopata dve viseči lutki v neki indijski drami. Preprostemu Indijcu je lutka še danes edina gledališka predstava. Preko Perzije je lutka priromala v Evropo, kjer se je izpopolnjevala do današnje virtuoznosti.

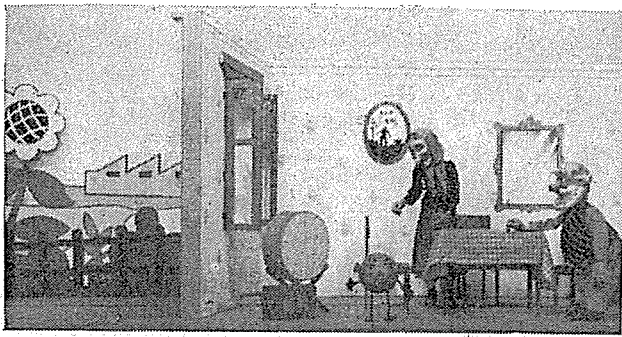
Poglejmo, kaj pravijo o njej umetniki polpretekla dobe. Leta 1573. je Shakespeare ob neki lutkovni predstavi izrazil željo, da bi njegov Hamlet nastopil kot lutka, kar se je pozneje tudi zgodilo. Cervantes omenja lutko v svoji knjigi »Don Quihotte«. Španci so si za menjavanje glasov devali na jezik posebne pločevinaste liste. Od leta 1676. so uprizarjali v Franciji tudi lutkovne opere in balete; velik nasprotnik lutk je bil takrat škof in sploh duhovščina, ki ni prenesla javne kritike svojih dejanj; lutke so namreč rade smešile njihovo početje. Poklicni gledališki igralci so se tudi čutili zapostavljeni in so izrivali lutkovni oder iz dvoran na cesto.

Kakor je v 16. stoletju zmagovala viseča lutka, tako se je v 17. stoletju uveljavljala ročna, ki jo natakneš na kazalec in premikaš s palcem in sredincem. Oblečena je v krilo in ne more imeti nog. Je pa bolj neposredna in učinkovita v dialogih in krepkih akcijah, kakršne so zaušnice, udarci, prijemi itd. Narodi so si ustvarili tip lutke vsak po svoji podobi. Taki tipi so bili ljubljenci starih in mladih; govorili so jim žalostne in vesele stvari, a vselej živo in duhovito. S krohotom je poslušalstvo sprejemalo najostrejšo kritiko, ki ni prizanašala niti oblastnikom; ti so prav zato neštetookrat ovirali predstave.

Lutkovna umetnost se v 18. stoletju najširše razmahne v kulturnem svetu. Dosegala je velikanske uspehe z uprizoritvami »Fausta«, »Macbehta« itd. Tekst so znali na pamet, da ne bi trpela dovršenost igre. Skladatelj Haydn piše leta 1773 za lutke opere, ki so jih igrali na dvoru Marije Terezije, sam pa si je napravil oderček, kjer je uprizoril Mo-lierovega »Don Juana«. Goethe je imel tudi svoj oder ter je napisal za ljudstvo ob žegnanju lutkovno igrico. Najduhovitejše igre pa so imeli Francozi, njihov tip ročne lutke je bil delavec iz tovarne za svilo. Ta je govoril v narečju in njegove značilne poteze so bile zabavna dobrosrčnost, bistrournost, skepsa, in pa to, da je tistemu, kateri si ga je znal pridobiti, voljno sledil.

V glavnem so lutkarji besedila improvizirali ali pa sami napisali za svoje lutkovne predstave. Zgodovina dokazuje, da zgolj tehnična popolnost ni mogla nadomestiti izraza lutke, to se pravi, da je propadla povsod, kjer lutka ni živela notranjega življenja v igri sami, temveč je bila le zunanja paša za oči.

V izročilih je napisano, da so l. 1000 po Kristusu uprizorili lutkarji predstavo pred kitajskim kraljem Muhom. Lutke so morale biti res prava umetnina, kajti »obdolžene« so bile, da so koketirale z ženami, za kar so bile »obglavljene«, njihov vodič pa ubit. Med obleganjem mesta Ping si je vojni minister izmislil prevaro z lutkami, ki so se dvigale izza obzidja in motile sovražnika, da je pozabljal na vojskovanje. V tem času se je pojavila nova vrsta lutk na palicah. Praznovanje v vzhodnih deželah je močno zavrlo lutkovno delavnost, trdili so, da s

Ali ste že gledali Žogico Marogico? Potem vam ne bo težko uginiti, da so pred vami srečna dedek in babica z Žogico Marogico

krvjo oškropljena lutka ponoči kot demon straši in škoduje ljudem.

Posebno popolne lutke hranijo v etnografskem muzeju v Monakovem, vsaka ima 13 nitk, medtem ko imajo sodobne lutke povprečno 7—8 nitk. Indijske lutkovne igre so bile izrendo dolge od 7 do 8 dejanj, posamezna dejanja so trajala povprečno po 3 do 4 ure.

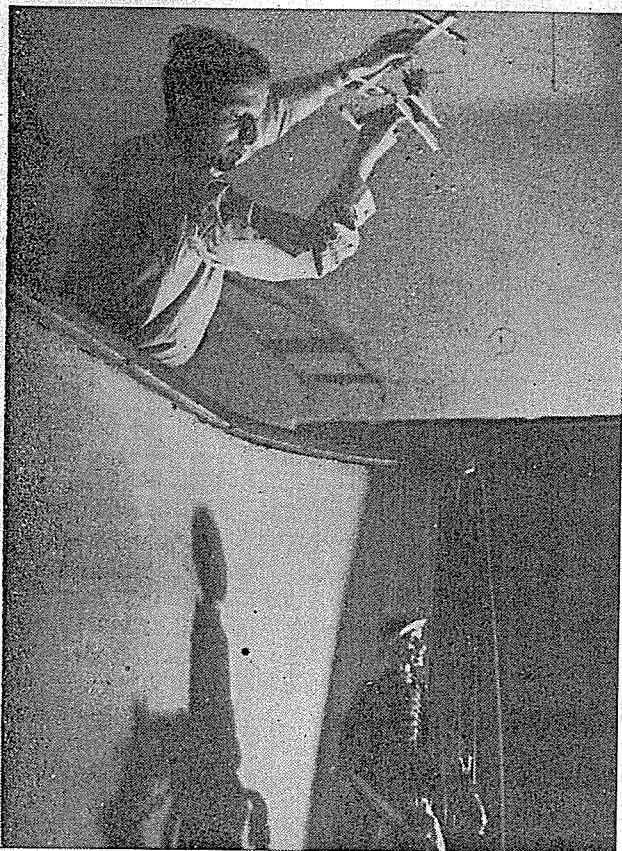
Zanimivo je pismo znamenite dramske umetnice Eleonore Duse lutkarju Podrecci, v katerem pravi: »Zavidam Vas, tudi jaz bi bila rada voditeljica lutkovne skupine, vaši igralci so poslušni, a ne govore, naši pa govore in so neposlušni!«

Tudi Bernard Shaw piše istemu lutkarju: »Rajši kot žive igralce iz kosti in mesa imam igralce iz

lesa, ki so togi in imajo vedno isti izraz, dasi so polni življenja in lahko zelo močno vplivajo na našo čustvenost. Resničnega zanimanja za oder ne ustvarja v nas sama igra igralcev, temveč čustva, ki jih ta igra in v nas vzbuja. Lutka je umetnost v primitivni obliki. Njen kostum, od katerega so odpadle vse nepotrebne posameznosti, njena stalna nespremenljiva, rekla bi, okamenela fizionomija, skrajno izrazite grimase, njena z vso jasnostjo karikature podana mimika, dajejo njeni igri učinek, ki jo igravec iz mesa in krvi težko doseže in ki vpliva na nas kot naslikane nepremične figure na cerkvenih oknih, katere imajo živahnejši izraz kot ljudje, ki hodijo občudovaje mimo njih.

Že sama zgodovina lutkarstva nam pove, kako lepo in važno je umetniško delo lutkarja tudi pri nas, saj imamo širom po vsej naši državi številne odre, marsikje, kjer še ni, so pa ti v načrtu, zakaj lutkovne predstave gledajo radi vsi.

Marsikje se tudi mladina sama ukvarja z lutkarstvom, samo da bi imeli naši najmlajši nekaj zabave. Idealni in požrtvovalni lutkarji pa naletijo dostikrat na ovire in nerazumevanje, posebno v pogledu prostorov in materiala. Ljudska prosveta skrbi za razmah te umetniške panoge, prireja tečaje, svetuje in jo podpira, kolikor le more. Res pa je, da ni dobrih domačih igraric in da med književniki ni pravega zanimanja za to umetnost in tudi ne poglobitve vanjo. In vendar bi z njimi lahko razveseljevali toliko naših malčkov in njihovih mamic!

V lutkovnem gledališču.
Le pogledjte, kako to izgleda! Lutkar pri delu.

V LJUBLJANI SO SI RAVNO NA TITOV ROJSTNI DAN SEGLI V ROKE REDNIKI IN STARŠI NAŠIH ILEGALČKOV

Naši ilegalčki! Kar preveč jih je, da bi vam o vsakem posebej pripovedovali, kako so ga morali redniki skrivati pred sovražnikom, kako so skrbeli zanj, medtem ko so se njegovi starši bojevali za svobodo in neodvisnost domovine. Dosti let je že poteklo od tistih časov, ko je divjala kruta vojna in je bilo treba skrbeti tudi za male brezdomce. V imenu naše Partije je delala to Zihnerlova mami, ki se je otroci še vedno prav dobro spominjajo. Še zmeraj radi pritečejo k njej, kjer koli jo srečajo, jo veseli pozdravijo, in ji tako ali drugače izkazujejo svojo otroško ljubezen. Prav dobro vedo, da je bila njena skrb, da niso bili lačni ali da niso trpeli kakršnega koli pomanjkanja, čeprav priznajo, da jim je bilo večkrat hudo brez mamic in očetov. Nekateri med njimi pa so bili še tako majhni, da niso poznali svojih pravih staršev. Oklenili so se nato rednikov, ki so v tistih strašnih časih z vso požrtvovalnostjo skrbeli zanje. Tako mi je pripovedovala Rupnikova mati o svoji varovanki Metki, kako sta se imeli prsrčno radi. Nekoč je Metko obiskala njena prava mama. Toda dekletce se ni zanjo prav nič zmenilo. Solznih oči je opazovala Metkina mama svojo punčko, kako se oklepa Rupnikove matere in jo kliče za mamo. Hudo ji je bilo pri srcu, čeprav je vedela, da ne more biti drugače. Ali pa če poslušamo Vovkovo tetko, ki pripoveduje o svoji varovanki Alenki